

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آسیب شناسی و مرمت بناهای تاریخی

تالیف:

علی مختاریان

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد اسلامشهر

پارسا
نشر پارسا

سرشناسه	مختاریان، علی، ۱۳۴۴ -
عنوان و نام پدیدآور	آسیب شناسی و مرمت بناهای تاریخی / تألیف علی مختاریان.
مشخصات نشر	تهران: پارسیا، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	۲۰۰ ص.: مصور.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۷۰۱۰-۶۵-۵
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص ۱۶۷.
موضوع	آثار تاریخی -- نگهداری و مرمت
موضوع	ساختمان های تاریخی -- نگهداری و مرمت
موضوع	ایران -- آثار تاریخی -- نگهداری و مرمت
رده بندی کنگره	CC ۱۳۵/م۳۱۵ ۱۳۹۳
رده بندی دیویی	۳۶۳/۶۹
شماره کتابشناسی ملی	۲۷۴۴۹۲۹

آسیب شناسی و مرمت بناهای تاریخی

علی مختاریان

پارسیا

نسخه ۱۰۰۰

محمدرضا نصیرنیا

اول - ۱۳۹۴

۹۷۸-۶۰۰-۷۰۱۰-۶۵-۵

تألیف:

ناشر:

شمارگان:

مدیر تولید:

توبت چاپ:

شابک:

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

مرکز پخش:

تهران - خ انقلاب، خ فخررازی، خ شهدای ژاندارمری نرسیده به خ دانشگاه ساختمان ایرانیان،

پلاک ۵۸، طبقه دوم، واحد ۶

تلفن: ۶۶۴۸۴۱۸۹

www.noavarpub.com

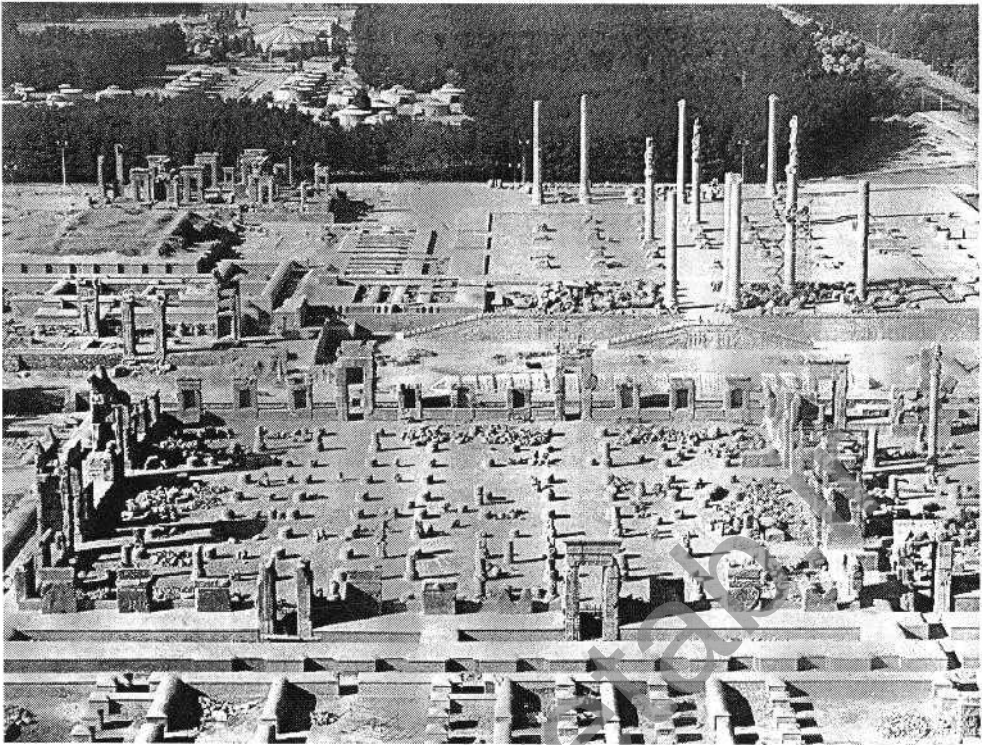
کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب مطابق با قانون حقوق مؤلفان و مصنفان مصوب سال ۱۳۴۸ برای ناشر محفوظ و منحصراً متعلق به نشر پارسیا می باشد. لذا هر گونه استفاده از کسل یا قسمتی از این کتاب (از قبیل هر نوع چاپ: فتوکپی، اسکن، عکس برداری، نشر الکترونیکی، هر نوع انتشار به صورت اینترنتی، سی دی، دی وی، فیلم فایل صوتی یا تصویری و غیره) بدون اجازه کتبی از نشر پارسیا ممنوع بوده و شرعاً حرام است و متخلفین تحت پیگرد قانونی قرار می گیرند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان	صفحه	عنوان
۶۵	فصل چهارم: آسیب‌شناسی کالبدی بناهای تاریخی	۷	پیش‌گفتار
۶۵	۴-۱- ماده و معنی	۱۵	فصل اول: شناخت بناهای تاریخی ارزشمند
۶۸	۴-۲- اجزاء کالبدی ابنیه تاریخی	۱۵	۱-۱- میراث فرهنگی، تاریخچه و هویت ملت‌ها
۷۲	۴-۳- آسیب‌شناسی کالبدی	۱۶	۱-۲- معماری اصیل ایرانی و ویژگی‌های آن
۷۳	۴-۴- انواع آسیب‌های کالبدی	۲۰	۱-۳- ضرورت شناخت بناهای تاریخی
۱۲۳	فصل پنجم: آسیب‌های معماری و تزئینات وابسته به آن	۲۲	۱-۴- اهمیت حفاظت از ابنیه و بافت‌های تاریخی
۱۲۳	۵-۱- ویژگی‌های مهم در معماری بناهای تاریخی	۲۳	۱-۵- تاکید بر حفاظت ابنیه تاریخی در قطعنامه‌های بین‌المللی
۱۲۳	۵-۲- عدم تفکیک معماری و کالبد در بناهای تاریخی	۲۵	فصل دوم: بناهای تاریخی در ایران
۱۲۷	۵-۳- آسیب‌شناسی معماری و تزئیناتی	۲۵	۱-۱- بناهای تاریخی و ایران
۱۲۸	۵-۴- انواع آسیب‌های معماری و تزئیناتی	۲۸	۲-۲- کاربری ابنیه تاریخی در ایران
۱۴۷	فصل ششم: آسیب‌های شهری و شهرسازی و محیطی	۳۶	۲-۳- ویژگی معماری در بناهای تاریخی ایران
۱۴۷	۶-۱- مفهوم شهر و شکل شهر	۳۸	۲-۴- ساختار ابنیه تاریخی
۱۴۸	۶-۲- بناهای تاریخی و نسبت آنها با شهر	۳۸	۲-۵- مصالح سنتی در معماری ایرانی
۱۴۹	۶-۳- سیمای شهر و بناهای تاریخی	۴۹	فصل سوم: آسیب‌شناسی بناهای تاریخی
۱۵۰	۶-۴- تعریف حریم	۴۹	۳-۱- مراحل طراحی و باز زنده‌سازی ابنیه تاریخی
۱۵۱	۶-۵- انواع حریم	۵۱	۳-۲- نگاهی گذرا به مقوله مرمت ابنیه تاریخی
۱۶۲	پیوست: (قطعنامه آمستردام و قطعنامه بورا)	۵۲	۳-۳- آسیب‌شناسی بناهای تاریخی
۱۸۳	مراجع و مأخذ	۵۳	۳-۳- مفهوم آسیب و آسیب‌شناسی
۱۸۵	تصاویر تکمیلی	۵۵	۳-۴- مفهوم تعادل و انواع آن
		۵۶	۳-۵- آسیب‌شناسی
		۵۸	۳-۶- فرآیند آسیب‌شناسی ابنیه تاریخی
		۶۱	۳-۷- انواع آسیب
		۶۲	۳-۸- منشاء و علت آسیب‌ها

پیش‌گفتار:

بناهای ارزشمند^۱ و تاریخی^۲ و به عبارت بهتر، ابنیه ارزشمند تاریخی به مثابه بخشی از " میراث فرهنگی"^۳ در هر کشوری از جایگاه ویژه و والائی برخوردار هستند. ایران به عنوان یکی از کشورهای کهن، دارای ابنیه تاریخی فراوانی است که در جای جای این سرزمین پهناور و شگفت‌انگیز، همچون ستارگانی نورانی، همچنان روشنگر تمدن و احیاگر معماری اصیل ایرانی - اسلامی هستند. ابنیه‌ای که برخی از آنها ویژه و منحصر بفرد^۴ بوده و از ارزش‌های^۵ خاصی برخوردار می‌باشند. تعدد و فراوانی این بناهای زیبای تاریخی، به قدری است که در بیشتر شهرها و حتی روستاها وجود داشته و برخی علیرغم گذشت قرن‌ها از احداث آنها، همچنان پابرجا بوده و تکنیک و فن از یکسو و زندگی، عشق، احساس و یکرنگی از سوی دیگر در آنها موج می‌زند. اکنون ایران با داشتن بیش از ۱۷۰۰۰ اثر تاریخی ثبت شده (داخلی) با کاربری‌های مختلف و ۱۵ اثر ثبت شده جهانی. جزو ۵ کشور دارای میراث فرهنگی - تاریخی شناخته می‌شود. (پانزده اثر ثبت شده جهانی عبارتند از: زیگورات چغازنبیل و سازه‌های آبی (آبشارها) در خوزستان، مجموعه تخت جمشید و پاسارگاد در فارس، میدان نقش جهان و مسجد جامع در اصفهان، تخت سلیمان در آذربایجان غربی، ارگ بم در کرمان، گنبد سلطانیه در زنجان، بیستون در کرمانشاه، مجموعه کلیساهای مقدس و بازار تبریز در آذربایجان غربی و شرقی، برج گنبد قابوس در گلستان، مجموعه ی بقعه ی شیخ صفی‌الدین اردبیلی در اردبیل و باغ‌های ایرانی در استان‌های فارس، مازندران، اصفهان، کرمان، یزد و خراسان)

تخت جمشید- شیراز^۱

خوشبختانه در کشورمان، با توجه به تمدن کهن سابقه تاریخی و تعدد آثار و موارث فرهنگی و لزوم حفاظت و پاسداری از آنها، تشکیلات و مجموعه‌ای با عمر یکصد ساله وجود دارد. اندیشه حفاظت از میراث فرهنگی و آثار تاریخی برای اولین بار با تشکیل "وزارت معارف و صنایع مستظرفه" در سال ۱۲۸۶ شمسی شکل گرفت و بر اساس آن دولت، خود را موظف به حفاظت از میراث فرهنگی نمود. در سال ۱۳۱۰ هنگامی که ۳ تپه باستانی متعلق به دوران عیلامی با شماره یک در فهرست آثار ملی به ثبت رسید، وظیفه حفاظت از میراث

۱. ساخت این بنای عظیم در زمان داریوش اول هخامنشی در حدود سال ۵۲۰ ق.م آغاز شد و تقریباً تا پایان دوره هخامنشی کمابیش ادامه داشت. اما عمده بخش‌های آن در دوره داریوش، خشایارشا فرزند و جانشین وی و اردشیر اول ساخته شد و تا حدود سال ۴۶۰ پیش از میلاد صورت تثبیت‌شده‌ای به خود گرفت. سالیان سال پایتخت تشریفاتی امپراتوری ایران در زمان دودمان هخامنشیان بوده است. باور تاریخ‌دانان بر این است که اسکندر مقدونی، سردار یونانی در ۳۳۰ پیش از میلاد، به ایران حمله کرد و تخت جمشید را به آتش کشید و احتمالاً بخش عظیمی از کتاب‌ها، فرهنگ و هنر هخامنشی را با این کار نابود کرد. با این حال ویرانه‌های این مکان هنوز هم در ۱۰ کیلومتری شهر مرودشت در نزدیکی شیراز مرکز استان فارس برپاست و باستان‌شناسان از ویرانه‌های آن نشانه‌های آتش و هجوم را بر آن تأیید می‌کنند. این مجموعه در حدود ۱۲۵۰۰۰ متر مربع وسعت دارد. این مجموعه در ۴ آبان ماه سال ۱۳۵۸ (اکتبر ۱۹۷۹) تحت شماره ۱۱۴ به عنوان یکی از آثار تاریخی ایران در میراث جهانی یونسکو به ثبت رسید.

فرهنگی وارد مرحله جدی و جدیدتری گردید و اینک پس از گذشت بیش از یکصد سال، "سازمان میراث فرهنگی و گردشگری" عهده‌دار ثبت میراث فرهنگی و حفاظت^۱ از آن‌ها در بخش‌های گوناگون گردیده است. این سازمان با توجه به گستردگی میراث فرهنگی در ایران که شامل آثار تاریخی، شهرهای تاریخی، روستاهای تاریخی، بافت‌های تاریخی، ابنیه تاریخی و اشیاء تاریخی می‌باشد وظائف مهمی در حفظ و نگهداری آن‌ها دارد.

کتیبه بیستون - کرمانشاه

اما باید دانست که بناهای تاریخی دارای ویژگی‌ها و خصوصیات متمایزی هستند. منشاء بسیاری از آداب و رسوم و خاطرات و فرهنگ بومی جوامع در میراث فرهنگی کشورها نهفته است. در "منشور کراکف" آمده است:

"هر جامعه‌ای به خاطر مجموعه خاطرات و ایجاد آگاهی از گذشته‌اش، مسئولیت معرفی آثار خود را، مثل مدیریت آنها بر عهده دارد. عناصر فردی این میراث، حاوی ارزش‌های بسیار زیادی هستند که ممکن است در طول زمان دچار دگرگونی شوند. ارزش‌های موجود در

1. Conservation

۲. این اثر در ۲۲ تیر ماه سال ۱۳۸۵ (جولای ۲۰۰۶) به ثبت جهانی رسید. این سنگ نوشته در ۳۰ کیلومتری شهر کرمانشاه در دامنه کوه بیستون واقع است. محدوده ثبت جهانی آن در حدود ۱۲ هکتار را در بر می‌گیرد و حریم منطقی آن در حدود ۲۵۰ کیلومتر مربع می‌باشد. نقش بیستون پیروزی داریوش یکم را نشان می‌دهد. مجموع خطوط و نقوش برجسته آن در حدود ۱۲۰ متر مربع است.

عناصر تشکیل دهنده هر اثر، ویژگی منحصر بفرد هر کدام از این میراث فرهنگی را مشخص می‌کند. بر اساس این فرآیند، دگرگونی هر جامعه‌ای توجه و هوشیاری خود را نسبت به نیاز به مراقبت از ارزش‌های میراث فرهنگی توسعه می‌دهد.^۱

سازه‌های آبی (آبشارها) - شوشتر^۲

در واقع بنای تاریخی، بنایی نیست که صرفاً قدیمی بوده و از زمان ساخت آن سال‌ها یا قرن‌ها گذشته باشد بلکه بنایی، تاریخی و با ارزش محسوب می‌شود که علاوه بر قدمت، دارای معماری خاص، تزیینات^۳ و ویژه و یا فضاها و مصالح خاصی باشد. بنابراین با این تعریف مختصر و کوتاه بسیاری از بناهایی که ممکن است بسیار قدیمی باشند از حیطة ابنیه ارزشمند خارج می‌شوند. از اینرو همانگونه که ملاحظه می‌شود، موضوع «زمان» نیز با توجه به نوع خاص معماری و شاخص‌های دیگر، در این تعریف کوتاه اهمیت ویژه‌ای دارد.

بناهای تاریخی، به لحاظ قدمت و ارزشی که دارند، نیازمند توجه و نگاه ویژه هستند. این توجه ویژه، موجب می‌شود که هرگونه عامل آسیب‌رسان به آنها با توجه به وضعیت خاص بنا، مورد مطالعه و بررسی و در نهایت، بنا مورد حفاظت و نگهداری قرار گیرد. بنابراین «آسیب‌شناسی»^۴ بناهای تاریخی یکی از مولفه‌هایی است که برای شناخت و تداوم حیات هر

۱. اصولی برای حفاظت و مرمت میراث فرهنگی - منشور کراکف ۲۰۰۰

۲. سازه‌های آبی تاریخی شوشتر مجموعه‌ای به هم پیوسته از پل‌ها، بندها، آسیاب‌ها، آبشارها، کانال‌ها و تونل‌های عظیم هدایت آب هستند که در ارتباط با یکدیگر کار می‌کنند و در دوران هخامنشیان تا ساسانیان، جهت بهره‌گیری بیشتر از آب ساخته شده‌اند. این اثر به عنوان دهمین اثر ایران در نشست سالانه اعضای کمیته میراث جهانی یونسکو در ۲۶ ژوئن ۲۰۰۹ (۵ تیرماه ۱۳۸۸) در شهر سویل اسپانیا، با عنوان نظام آبی تاریخی شوشتر در فهرست میراث جهانی یونسکو با شماره ۱۳۱۵ به ثبت رسید.

اثر تاریخی ارزشمند باید با دقت و مطالعه همه جانبه صورت گیرد. لذا یکی از علل مهم تخریب و از بین رفتن بناهای تاریخی، عدم شناسایی و یا تشدید آسیب‌های وارد بر آنها می‌باشد.

برخی ابنیه تاریخی بدلیل عدم شناخت آسیب‌های وارده، در معرض تخریب و نابودی قرار دارند. بنابراین به نظر می‌رسد که در این خصوص فقط مقوله حفاظت و نگهداری مهم و مؤثر نیست بلکه مطالعه و بررسی آسیب‌های وارده نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. اگر بدون شناسایی آسیب‌های موجود به حفاظت و یا تعمیر و بازسازی آنها اقدام گردد، اتلاف وقت و صرف بیهوده منابع مالی را در پی خواهد داشت.

توجه ویژه به حفظ و نگهداری^۱، مرمت^۲ و باززنده‌سازی^۳ آثار تاریخی در سده‌های گذشته به لحاظ نظری پیشرفت‌های قابل توجهی داشته و رویکردهای گوناگونی را در حوزه شهرسازی بوجود آورده‌اند. قطعنامه‌های تدوین شده (قطعنامه آتن - ۱۹۳۱، قطعنامه ونیز - ۱۹۶۴ و...) بخصوص در نیمه دوم قرن بیستم، نه تنها کشورها را به حفظ و نگهداری "ثروت‌های فرهنگی" خود ملزم نموده، بلکه حمایت‌های بین‌المللی در جهت رسیدن به این اهداف را برانگیخته است. به عنوان نمونه در بند ۲ منشور کراکف در سال ۲۰۰۰ چنین آمده است:

"نگهداری و انجام تعمیرات، بخش اساسی فرآیند حفاظت از میراث فرهنگی را تشکیل می‌دهد. این اقدامات می‌بایستی بر اساس تحقیقات، بازرسی‌ها، رفتارسنجی و آزمایش‌های منظم سازماندهی شوند. فرسایش‌های احتمالی می‌بایستی پیش‌بینی و گزارش شده و عملیات حفاظتی مناسب برای آنها اتخاذ شود."^۴

همانگونه که ملاحظه می‌شود وجود انواع خطرات و بلایای طبیعی^۵ نظیر سیل، زلزله، طوفان، روانگرایی خاک و... همچنین شرایط مختلف محیطی و جوی از قبیل افزایش کاهش یکباره درجه حرارت، اختلاف دمای محیط، آلودگی هوا، نزولات جوی و... و از سوی دیگر دخالت‌های نابجای انسانی از قبیل افزایش یا کاهش تعداد طبقات بنای تاریخی، تغییر نادرست نوع مصالح، تغییر کاربری ناصحیح، تغییر نادرست فضاهای داخلی و... همگی در طول زمان موجب می‌شوند آسیب‌های متعددی به بناهای تاریخی وارد آید. به وجود آمدن آسیب‌ها در برخی موارد، دارای عامل انسانی است اما همواره اینگونه نیست زیرا وجود حوادث طبیعی و شرایط خاص محیطی نیز از جمله عواملی هستند که در «گذر زمان» و در

1. Protection
2. Restoration
3. Rehabilitation

5. Natural Disaster

۴. اصولی برای حفاظت و مرمت میراث فرهنگی - منشور کراکف ۲۰۰۰

طول حیات و موجودیت یک بنا، می‌توانند عوامل آسیب‌رسان و تهدید کننده بنا محسوب گردند.

به عبارت بهتر تاثیر عامل زمان از یکسو و عدم نگهداری، تعمیر و رها سازی بنا، از جمله عوامل مهمی هستند که متأسفانه کمتر در خصوص بناها و بافت‌های تاریخی، به آنها توجه شده است. آسیب‌های وارده در گذر زمان به خودی خود موجب ایجاد فرسایش مصالح مصرفی در بنا گردیده و سبب بوجود آمدن آسیب‌های کالبدی و همچنین آسیب‌های معماری به بنا می‌گردد.

آنچه در این کتاب بطور نسبتاً جامع بدان پرداخته شده، «آسیب‌شناسی بناهای تاریخی» و یافتن علل آسیب‌های وارده به آنها است. زیرا همواره یکی از مطالعات مورد نیاز در شناخت ابنیه تاریخی، بررسی آسیب پذیری و وضعیت بنا در گستره زمان می‌باشد. این اصطلاح، واژه‌ای بسیار کلی است که در آن می‌توان کلیه اتفاقات و مسائلی را که بنا در زمانها و دوره‌های مختلف با آن روبرو بوده است را مورد مطالعه قرار داد. مسائلی از قبیل مرمت‌های احتمالی انجام شده، کارکردهای بنا، وقایع و حوادث طبیعی، نحوه استفاده از بنا، مشکلات کالبدی و ساختاری و... در همین دسته‌بندی قرار می‌گیرند.

بنابراین شناخت بنا در گذر زمان و آسیب‌شناسی آن تا لحظه‌ای که قرار است در مورد آن مطالعه مجدد صورت گیرد بسیار حائز اهمیت خواهد بود. اما بخشی از موضوع مورد نظر که در این کتاب به آن پرداخته شده است فقط در خصوص «وضعیت آسیب‌های موجود به بناهای تاریخی در گذر زمان» می‌باشد. با این دیدگاه و خط‌مشی، بناهای بسیاری در نقاط مختلف ایران مورد بررسی، مطالعه و عکسبرداری قرار گرفته و مجموعاً سعی شده است آسیب‌های کلی شناسائی شده و علل آنها (تا حد ممکن) نیز بررسی گردد.

بدیهی است راهکار، درمان و نحوه مرمت و بازسازی هر یک از آسیب‌ها، نیاز به مطالعات ویژه برای هر بنا داشته و نمی‌توان راه و شیوه مشخصی در مورد رفع هر آسیب بیان نمود.

آنچه در این مختصر، ذکر آن لازم است اینکه برخی از علل آسیب‌های شناسائی شده و موجود در بناهای تاریخی ممکن است شامل بناهای غیرتاریخی نیز بشود و در مورد هر ساختمانی مصداق داشته باشد مانند آسیب‌های ناشی از زمین لرزه، سیل و ... که به هر حال ذکر آنها اجتناب‌ناپذیر بوده و به عنوان یکی از علل آسیب‌پذیری ساختمان‌ها به شمار می‌آیند. لذا ممکن است در ارائه و معرفی برخی آسیب‌های وارده، اشتراکاتی با ابنیه غیرتاریخی نیز مشاهده گردد که با توجه به اینکه در پژوهش حاضر، سعی در ارائه آسیب‌های کلی و عمومی بناهای تاریخی است لذا نامی از آنها نیز به میان آمده است.

در اینجا لازم است در چند بخش به ساختار پژوهش انجام شده نیز اشاره شود.

الف) ضرورت انجام تحقیق

با توجه به کمبود منابع مطالعاتی و تعدد ابنیه تاریخی در کشور و لزوم گسترش حفاظت، مرمت و احیاء آنها و عدم انجام کارشناسی‌های لازم در این حوزه، سبب گردید تا نسبت به طرح موضوع بصورت تخصصی اقدام گردد. از آنجا که سازه و ساختار ابنیه تاریخی در کشور متفاوت می‌باشد لذا آسیب‌های وارده نیز از گستره وسیعی برخوردار هستند. از سوی دیگر بدون مطالعه و بررسی و شناخت آسیب، ارائه هرگونه طرح مرمتی و باز زنده‌سازی، نمی‌تواند کار صحیح و منطقی باشد. این موضوع می‌تواند راهگشا و کمک خوبی برای موضوع مهم و حیاتی «استحکام بخشی^۱ بناهای تاریخی» باشد تا با استفاده از آن، پیش از هرگونه طراحی و ارائه طرح مرمتی و عملیات اجرایی، وضعیت آسیب‌شناسی و استحکام بنا مورد توجه قرار گیرد. به بیانی دیگر، شناخت آسیب‌ها و وضعیت آنها، کلید مرمت و حفاظت بناهای تاریخی باارزش محسوب می‌شوند.

ب) روش تحقیق

روش تحقیق و بحث بصورت کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. استفاده از منابع موجود (هرچند کم و پراکنده)، مطالعه وضع موجود کالبدی بناهای با ارزش و مشاهدات عملی و همچنین تجربیات نویسنده در طول سال‌های گذشته بعنوان شیوه و روش پژوهش برگزیده شده است.

ج) انگیزه نگارنده در گزینش این تحقیق

با توجه به مطالب پیش گفته و وجود بسیاری از بلایای طبیعی و غیر طبیعی در ایران که سالانه منجر به ایجاد خسارات فراوان به شریان‌ها و زیرساخت‌های حساس آن می‌شود، لزوم بررسی وضعیت کالبدی ثروت‌های فرهنگی - تاریخی موجود بیش از پیش احساس می‌گردد. از سوی دیگر حفظ، نگهداری و بازسازی ابنیه ارزشمند تاریخی نیاز به بررسی ایستایی، ساختار و کالبد آنها دارد که متأسفانه در بسیاری از طرح‌های استحفاظی و مرمتی، مورد غفلت واقع شده و عموماً به بازسازی‌های ظاهری و مرمت معماری اکتفا می‌شود. از سوی دیگر کم بودن منابع و مأخذی که صرفاً به امور آسیب‌شناسی بناهای تاریخی (هر چند کلی و البته جامع) بپردازد نیز سبب انتخاب موضوع فوق گردید.

قابل ذکر است که پیش از این کتابی از نگارنده تحت عنوان "بناهای تاریخی در گذر زمان" چاپ گردید که در آن برخی آسیب‌های مهم در حوزه ابنیه تاریخی بررسی گردید. اینک و پس از گذشت ۵ سال از نگارش کتاب مذکور، نگارنده بر آن شد با تجدید نظر در مطالب قبلی و افزودن مطالب جدیدی در این خصوص کتاب حاضر را با عنوانی گویاتر و مطالبی

جامع‌تر منتشر سازد.

امید است مطالب مطروحه برای علاقه‌مندان به میراث فرهنگی و به ویژه میراث معماری، کارشناسان و دانشجویان رشته معماری و مرمت گران بناهای تاریخی مفید و قابل استفاده بوده و بتواند برای برخی دروس رشته مرمت و احیاء بناها و بافت‌های تاریخی راهگشا باشد و این تلاش ناچیز قدمی هرچند کوچک در راه احیاء میراث فرهنگی (در بخش ابنیه) باشد. ضمناً از کلیه صاحب‌نظران و اساتید محترم، درخواست می‌شود از هرگونه انتقاد و پیشنهاد در جهت تکمیل این مجموعه، دریغ نفرمایند و به غنای بیشتر مطالب در چاپ‌های بعدی بیفزایند.

علی مختاریان

عضو هیئت علمی گروه معماری دانشگاه آزاد اسلامی - واحد اسلامشهر

www.ketab.ir